

Ткаченко І.В.

Відновлення мережі кредитних установ України в роки нової економічної політики (1921-1928 рр.)

У тезах окреслено проблему причин та механізмів відновлення мережі кредитних установ у роки нової економічної політики, подано відомості про кредитні установи періоду непу та специфіку їх існування в умовах директивного планування.

Ключові слова: кредитно-фінансова система, банки, фінансування економіки, обліково-позикові ставки.

Tkachenko I.V.

Restoration of credit institutions of Ukraine in the years of new economic policy (1921-1928 years)

In the abstract the problem of causes and mechanisms of restoration of credit institutions during the new economic policy are outlined, information about the credit institutions of NEP period and specificity of their existence in conditions of the directive planning are given.

Keywords: credit and financial system, banks, financing of the economy, accounting and loan rates.

Прихід до влади більшовиків у жовтні 1917 р. започаткував процес формування командної економіки. У зв'язку з цим у країні почалась кампанія з експропріації приватної власності. Як відомо вирішальний вплив на організацію усієї господарської діяльності країни має банківська система. Саме тому серед перших економічних заходів нової влади стала націоналізація банків та встановлення державної монополії на здійснення банківських операцій. Упродовж 1919 р. діяльність усіх банків, окрім Народного банку (колишнього Державного) була припинена. У роки воєнного комунізму кредитні операції Народного банку були замінені бюджетним фінансуванням державних підприємств, що й спричинило його ліквідацію.

Процес впровадження нової економічної політики потребував відновлення фінансово-кредитної системи, яка б забезпечила підвищення товарності господарства та накопичення коштів для відновлення економіки та

подальшого її розвитку. Згідно постанови IV сесії ВЦВК РСФРР від 12 жовтня 1921 р. було створено Державний банк РСФРР.

У листопаді 1921 р. в Україні було відкрито Всеукраїнську контору Державного банку, яка почала здійснювати свої операції у грудні 1921 р. Однак дана кредитна установа позбавлялась самостійності і мусила підпорядковуватись директивам правління Держбанку.

Єдина кредитна установа радянської держави – Державний банк з його філіями, не здатні були обслуговувати увесь кредитний обіг. Тому виникла необхідність відновлення й інших кредитних установ. Упродовж 1922-1924 рр. відбувався процес організації та розвитку банків, що обслуговували різні галузі господарства. У 1922 р. були організовані Банк споживчої кооперації, реорганізований 1923 р. у Всеросійський кооперативний банк (Всекобанк); Торгово-промисловий банк (Промбанк), який співпрацював з ВРНГ та обслуговував переважно промисловість, трести і синдикати; Російський комерційний банк, який мав на меті розвиток комерційних оборотів у зовнішній торгівлі, трансформований у 1924 р. в Банк для зовнішньої торгівлі СРСР.

З метою відновлення місцевого економічного життя губернським виконкомам і міським радам було надане право створювати комунальні банки в акціонерній змішаній формі. Ці кредитні установи були покликані обслуговувати кредитом державні, кооперативні, приватні підприємства, комунальні господарства, а також забезпечувати кредитом місцеве населення.

Міський дрібний кредит надавали також товариства взаємного кредиту (ТВК). Вони були організаціями приватного кредиту, об'єднували приватних торговців та підприємців. Дані кредитні установи виявились досить життєздатними, оскільки їх склад і капітали формувались на підставі особистих знайомств. Кошти ТВК формувались із позик у державних кредитних установах, а також внесків і поточних рахунків приватних осіб. Значну частину позик товариства отримували від Держбанку, що

зумовлювало їх певну залежність від останнього. ТВК здійснювали кредитні, товарно-комісійні операції та операції з цінними паперами і валютою. В українських товариствах переважав вексельний кредит.

З метою покращення умов розвитку сільського господарства та кустарної промисловості була дозволена організація кредитних і позичково-ощадних товариств. У 1923 р. було видано закон про ломбардний кредит, згідно якого ломбарди підпорядковувались міським радам – комунгоспам. В діяльності даних кредитних установ провідне місце займали невеликі позики – 10-15 крб., які надавались під високий процент – 98 % річних. Ломбардний кредит в Україні в роки непу не набув широкого розвитку.

Органами сільськогосподарського кредиту були Український сільськогосподарський банк у центрі, 9 місцевих сільбанків у губернських містах з 6 агенціями. Сільськогосподарський кредит на селі забезпечувала мережа кооперативних сільськогосподарських товариств. Установи кооперативного дрібного кредиту були найближчими до населення і найпростішими у своїй роботі. Але кредитна кооперація зростала повільно через відсутність необхідної кредитної допомоги з боку держави.

До дрібних кредитних установ належали ощадні каси. Вони підпорядковувались наркомату фінансів, який визначав їхній устрій, операції та порядок розміщення й витрачання коштів, форми контролю і звітності. В Україні діяльність ощадних кас була відновлена декретом від 16 січня 1923 р.

Таким чином, в Україні на 1 жовтня 1923 р. банківсько-кредитна мережа складалась з 554 відділень Держбанку, 11 – Зовнішбанку, 229 – Українбанку, 113 – Промбанку, 44 комунальних банків, 77 губернських товариств сільськогосподарського кредиту, 111 товариств взаємного кредиту. Найбільше банківських установ було відкрито в Одеській, Полтавській, Харківській та Київській губерніях. Але, відділ нагляду за кредитними установами наркомату фінансів УРСР у доповіді за 1923-1924 р. зазначав, що мережа кредитних установ за своєю кількістю значно перевищила потребу в ній і робив висновок про необхідність та доцільність її скорочення. В

результаті скорочення наприкінці 1923-1924 господарського року в республіці кількість кредитних установ скоротилась з 1119 до 150. До 1926 р. їх загальна кількість зросла до 286. Тенденція до збільшення чисельності спостерігалась при створенні ощадних кас. Якщо у 1923-1924 р. їх в Україні нараховувалось 68, то у 1925-1926 р. чисельність зросла до 1717.

В роки непу кредитування здійснювалось за класовим принципом. В першу чергу і в більших обсягах кредитувались підприємства державного сектору та кооперація, в той же час приватні організації та особи отримували кредити за залишковим принципом. Класовий принцип застосовували при визначенні обліково-позикових ставок. Так, для державних підприємств вони становили 8 % на місяць, для кооперації – 10 %, для приватників – 12 %.

Банки надавали кредити підприємствам після ретельного вивчення їх справ та визначення ступеня кредитоспроможності, велику увагу приділяли організації контролю за використанням кредиту за призначенням. З метою вивчення та нагляду за станом справ позичальника в банках було введено посаду кредитних інспекторів. Часто приватні підприємці уникали легального кредиту, оскільки кредитний інспектор банку міг встановити його дійсний обіг. У зв'язку з цим розвивався також підпільний лихварський кредит, де облікова ставка сягала 110-112 % річних.

Таким чином, банківсько-кредитна система України в роки непу складалась із філій загальносоюзних, республіканських банків та установ місцевого значення. У процесі її формування використовувалась самостійність банків в межах директивного кредитного планування. Варто зазначити, що розвиток мережі банків обігнав ступінь відновлення їх операцій.

Література:

1. Голев Я. Развитие советского кредита // Финансы СССР за XXX лет. 1917-1947. – М., 1947. – С. 77-134.

2. Маневич В. Кредитно-финансовая система непа и кредитная реформа 1930 г. // Вопросы экономики. – 1988. - № 7. – С. 62-72.

3. Волосник Ю.П. Нова буржуазія України та розвиток приватнопідприємницької діяльності на фінансовому ринку в роки непу. – Харків: НМЦ «СД», 2002. – 384 с.

4. Лантух І.В. Формування інфраструктури ринку в Україні в роки нової економічної політики (1921-1928 рр.). – Харків: Основа, 2004. – 196 с.